

Anne Sunila

Aistisuus paljastamassa ihmisen olemisen perustaa

Kuinka elää kehollisuutta piirtäen

Kirjoituksessa pohditaan sitä, mikä merkitys kehollisuudella voi olla piirtämisessä yleensä ja erityisesti silloin, kun piirretään klassisen tradition mukaisesti elävää mallia. Kirjoittaja, piirtäjä, kokoaa yhteen useita vuosia kestäneen työjakson herättämiä ajatuksia ja tarkastelee kokemuksellisesta lähtökohdasta piirustustapahtumasta tehtyjä havaintoja.

Piirtämistapahtuma sisälsi perinteisen asetelman: alastonmallin, joka oli tilanteesta riippuen samassa asennossa 1-3 iltapäivää, ja piirtäjän hiilen ja telineellä olevan elävänmallinpaperin (100 x 70 cm) kera. Mallipiirustuksen yleisperiaatteiden oppiminen oli tapahtunut jo vuosikymmen aikaisemmin, joten työskentelyssä oli nyt keskeistä tutkia piirtämistapahtumaa laajemmin kaikkine puolineen. Työprosessista nousi esiin kysymys havainnon ja näkemisen luonteesta, havainnoijan suhteesta havainnon kohteeseen, piirtäjän kokemuksen merkityksestä suhteessa itse piirustukseen ja se, mitä piirtäminen kaikkienensa voi olla. Miksi haluta taitoa ja mihin muuhun tämä haluaminen voi johtaa ja mikä on taidon harjoittamisen mahdollinen tulos. Fenomenologinen filosofia oli vaikuttamassa ajatukseen tutkia kokemuksen luonnetta.

Piirtämistapahtuma ja taidon tavoittelu

Klassisen piirtämisen lähtökohta on, että piirustus vertautuu tekoprosessissa koko ajan malliinsa, johon nähden sen ei tarvitse olla samanlainen, mutta jollakin tavalla kaltainen.

Kaltaisuuden luominen muodostaa oman erityismaailmansa, jossa voi kokeilla historiallisen käytännön kehittämää sääntöjä koskien viivan ja valöörin käyttöä suhteessa ajateltuun valoon, muotoon, liikkeeseen, tilaan tai massaan. Tämän kaltaisen taidon harjaannuttamisen ovat useimmat taiteilijat olleet valmiita heittämään pois aikansa eläneenä. Kuitenkin juuri rajattuna lähtökohtana se voi muodostaa väylän intensiiviselle halulle, jossa tiivistä tavoitellaan ei vain piirtämisen taitoa vaan jotakin enemmän – sitä, miten olemme kehollisesti osana muuta maailmaa. Vanhaa traditiota ei hylätä vaan sen rinnalle tuodaan uudenlainen asennoituminen, tapa ajatella kokonaisuutta.

Piirtäjän kehittyvä taito on kiinalaisen maiseman vuorenhuippu pilvimeressä, jonka kätköön jää moniulotteinen piirtämistapahtuma ja jota valottaa kehollisuuden ymmärtäminen. Taito osana kehollisuutta voi kattaa uusia ja ennalta arvaamattomia merkityksiä ja siten ansaita paikkansa nykytaiteen yhtenä mahdollisuutena.

Piirtäjän katse

Piirtäjän katse ei ole työssään järjestelmällinen ja johdonmukainen. Se arvio ja analysoi viivaa, joka näkymättömänä reunustaa mallin kehoa palaamalla aina uudestaan jo tutkittuun kohtaan. Ehkä viiva ei sittenkään mene noin tai se ei muuten viivana vastaa kokonaisuuteen. Taiteilijan erityinen harjaannutettu katse on hidas sisältäen ajan mahdollisuuden ja se pyrkii palaamaan aina uudelleen kohteeseensa. Se ei väsy näkemään saman uudestaan. Käsi ei myöskään aina liity saumattomasti tähän tunnusteluun ja katse siirtyy paperilta kohteeseen ja päinvastoin. Tapahtumaa voi kutsua tunnusteluksi, joka tapahtuu paitsi paperilla myös kauempana tilassa, siellä missä mallina oleva henkilö on. Havainnon tila muodostuu kahden henkilön välille, vaikka vain toinen heistä on ilmeisen aktiivinen tekijä. Myös malli antaa oman osuutensa ja on henkilöitä, jotka vievät ponnin piirtämisestä.

Piirtämisen tila on hienovarainen ja vaatii häiriöttömyyttä, koska se, mitä aistitaan silmän kautta nähtynä ja käden kautta toteutettuna, ei voi todentua ilman korvia, jotka ikään kuin kuulevat ulotteisuuden tilassa. Katseen, käden ja kuulon yhteistyön vaikutuksesta syntyy aistimuksia, jotka sisältävät ulotteisuutta itsessään, toisiinsa ja tilaan nähden. Ne saavat rinnalleen myös jostakin toisaalta syntyneen aistimusten virran, johon tilallisuudelle altistuminen on luonut mahdollisuuden, koska sinne, missä on tilaa, pyrkii ilmestymään jotakin. Tyhjyys ei ole satunnaista vaan itsen ja toisen väliin jäävää ”jotakin” tapahtuvaa ja olennainen osa aktiivista prosessia, mitä voisi hyvin pohtia tarkemmin. Millä tavalla toinen on osa itsen havaitsemista? Alkuperäisessä tilanteessa kokemuksen itsestä ja sen olemisesta maailmassa mahdollistaa toisen halu vastata olemisellaan ja toimillaan kehollisesti ja kielellisesti. Prosessi, jossa tullaan osaksi maailmaan, sisältää samaistumisen rinnalla myös monia eroja ja rajoja.

Piirtämistapahtumassa katse on ehkä tilanteen kuningas, mutta koska erilaiset aistimukset menevät lomittain, se, näkevä silmä, ilmenee myös levinneenä ja laajenneena heijastajana ja osittain oman vallitsevan luonteensa kadottaneena. Katseen valta ei ole niin ehdotonta kuin asia usein esitetään. Aistimusten kokeminen on yllätys momentti ja tahattomasti saatua. Se sisältää lahjan saamisen sävyjä ja tuottaa mielihyvää, joka tässä yhteydessä ei ole kulttuurisesti kovinkaan ennalta ehdollistettua ja ohjattua kokemista ja joka voi tuoda voimakkaan ilon tunteen. Tästä voi päätellä, että taiteen tekemisen perimmäinen luonne ei psykoanalyttikkojen oletuksista huolimatta ole ensisijaisesti trauman kompensatiota vaan ihmisenä olemisen erityisyyttä.

Kehollinen ulottuvuus

Se ulottuvuus, johon piirtäjä itsessään kokonaisuutena asettuu, on kehollinen. Hän ei ajattele loogisen johdonmukaisesti eikä päätele systemaattisesti, mutta ei hän toimi myöskään sattumaan tai impulssiin tukeutuen. Mitä pidemmälle taito on saavutettu, sitä varmemmin hän kuuntelee muita lähteitä. Hän ulottuu omassa kehossaan konkreettisesti käsin ja aistein kehostaan tilaan, jossa toinen on eräänlainen raja ja myös rajapinta. Tälle aistitulla raja-alueelle piirustus tosiasiasa asettuu ollessaan paperilla - tapahtuu kääntyminen materiaalisesta, toisen ihon pinnasta, lihasta joksikin muuksi.

Piirtäjän kehon voi ajatella eräänlaisena paikkana, missä hän prosessoi ulottumistaan. Tietoisuus ei yllä keholliseen paikkaan eikä ymmärrä sitä rationaalisesti, mutta luonnollisesti tajuaa sen olevan olemassa. Kun piirtäjä piirtää kehollisena, hän ei voi olla havaitsematta tunnistamattomuutta, jonka kanssa hän on koko ajan tekemisissä ja johon hän tukeutuu kuin näkymättömään reittiin. Tiedostamaton olisi automaattinen vastaus, mutta kysymys ei ole ei-tiedostamisesta, vaan pikemminkin prosessin omaisesta välineestä, joka tapahtuu tietystä paikasta ja johon harjaantumisella on ohjattu taito. Keho voi olla kykyjen ja niiden käyttämien välineiden sisällyttäjä. Taiteilijalle harjoituksen tavoite oli saada varmuus siitä, että ”piirtämisestä on tullut osa hänen verenkiertoaan”. Taito on rantautunut tunnistamattomuuden piiriin ja sieltä ”kielen kodista” se ammentaa uudistuvaa näkemystä ja piirtää sadannen kerran samaa kohdetta tuoreesti.

Prosessin piirteitä

Prosessi on otettava avoimena vaikkakin selvät puitteet omaavana – piirtämisen myötä joku muoto kehittyy ja ikään kuin puhuu tekijässä. Piirtäjä kuuntelee, hän ei voi intoilla tai antaa keskittymättömyyden viedä mieltään. Kaikki hairahdukset näkyvät paperilla epäuskottavuutena ja saavat säämiskän pyyhkimään ne yli - ei hyvä, tämä on tehtävä uudestaan. Se, että antaa aikaa tilanteelle löysäilyyn asti, hioo kuuntelua. Tätä suhdetta aikaan, jossa prosessi määrittää tempon, on asiaa tuntemattomien vaikea ymmärtää.

Kuuntelu on pyrkimystä läsnäoloon työskentelyn kaikissa vaiheissa. Vaikka taiteilijan läsnäolo on tietoista toimintaa, se toteutuessaan on myös kehollisuutta eli jonkinlaista antautumista, passiivisuutta. Perustavammin sanottuna ilman läsnäoloa ei muodostu selkeää sisäpuolisuuden kokemusta, joten sillä on sitova, kannatteleva ja kokoava luonne. Taiteessa se toimii erityisesti siltana merkityksille siirtyä, liikkua ja ilmaantua. Läsnäolon tulee asettua niin paperille, viivalle, piirtäjän kehoon kuin kahden henkilön väliin ollen jollakin tapaa kaiken kattavaa. Myös sen laadulle asettuu vaatimuksia – sen tulisi olla elävää ja energistä, jotta luodut merkitykset olisivat varioituvaa täyteyttä vertautuen pois vierauden ja ulkopuolisuuden vaikutelmasta. Taide on ominaisuutena aina tunnistettavaa katsojalle. Taiteilijan ponnistelee ja tekee suuren ja vaativan työn, mutta se on tehtävä niin, että teoksessa kaikki näyttää helposti ja luontevasti aikaansaadulta. Teos ilmenee irtonaisesti ja ihmeen kaltaisesti. Sen ”loiste” on saatu taitavuudella esiin – maailmastako?

Piirtäjä oivaltaa jossakin vaiheessa, että mallina oleva toinen on tärkeä, osa yhteistä kanssa olemista. Toinen mahdollistaa tunnistamattomuuden konkreettisen kokemisen, sen todistusvoiman. Tunnistamattomuus ei ole vain psyyken sisäisen avaruuden puoli, vaan maailmassa olemisen ominaisuus. Kanssa olemisen kokemus on symbolinen avain, koska se määrittelee piirustustapahtuman kontekstista ulottuvuutta, sitä mistä suunnasta se etsii sidettään maailmaan. Huomio, että maailma on jaettavaa ja että sitä voi myös itse ilmentää, tarkoittaa myös yhteyttä. Yhteys ja jaettavuus vievät halua eteenpäin ja on lupaus nautinnosta, uudistumisesta ja virkistymisestä koskien kaikkia puolia kieli mukaan lukien. Kutsutaanko tätä taiteilijaa ajavaksi vimmaksi tai näläksi? Tekijälle taide ja siihen sisältyvät mahdollisuudet näyttävät jollakin tavalla hyvin avarana.

Onko kysymys puheesta?

Miten arvioida sitä, mikä jää prosessista paperille – jälkiä ja niiden hahmottama kuva ihmisestä? Mitä piirustuksessa tai maalauksessa on näkyvillä ja kuka on se, joka voi mitäkin asiasta esittää? Mieltymykset käyvät ristiin eikä näytä olevan varmaa näyttöä hyvästä tai oikeasta tai totuudesta. On kuitenkin välttämätöntä ajatella, että taiteellisella ilmauksella on monitahoinen maailma taustanaan, luetaan sitä tai ei. Konventionaalisuus ohjaa usein esteettistä asennoitumista ja pohtiminen voidaan sivuuttaa turhanaikaisena. Ilmitason problematiikka, mikä voi yhtä hyvin olla visuaaliset ratkaisut kuin ajankohtainen aihe, riittää useimmiten.

Teoksessa on ensimmäiseksi nähtävänä kuva jostakin ja toiseksi se, että se on tiivis ja täysinäinen merkityksistä. Näitä puolia voidaan arvioida laadullisesti ja historiallisesti. Tekijä tiedostaa piirustustapahtuman kokonaisuuden ja siten siitä itse erillisenä suunnannut havaintonsa itseensä, toiseen, välissä olevaan tilaan ja maailmaan - auttaako se teosta ulos kuvana olemisesta ja välittämään jotakin ihmisenä olemisen erityisyydestä. Kantaako toteutettu teos myös itsessään kehollisuuden puolen: tunnistamattomuuden,

moniaistisuuden, ajan ja tilan ulottumisen? Jos näin tapahtuu, miksi sitä kutsuisi – teoksen puheeksi erotuksena tekijän puheesta, joka koskee taiteellista prosessia ja jolla hän pyrkii murtautumaan tähän mahdollittomaan.

"Puhe" olisi näin ollen, sanana tai kuvana, yritystä artikuloida logos, joka on koko ajan huulilla, mutta ei tule ulos. (J. Varto, Kannettava filosofinen sanakirja s.96)

Onko meillä katsojana mitään hallittavaa suhdetta teoksen puheeseen, jos se puhuu meidän oman tunnistamattomuutemme, kehollisuutemme kautta. Voimme vain ottaa vastaan sen antamia vihjeitä aistien sekoittumisesta, yhteyden tunteesta, ilosta, kummallisuuksista ja sokeista pisteistä. Teoksen puhe on sen tekijän prosessoimaa ja välittämää, joten sillä on "paikallinen murteensa".

Ilmaisuvapaus

Silloin, kun taiteellisen työskentelyn tavoite on terapeuttiinen, sen sisältämät ehdot määrittyvät tästä tarpeesta. Se, joka etsii terapianomaista ilmausta, asettaa havaintonsa kohteen sinne, mistä vajaat tai patoutuneet tarpeet puhuvat tekijälle, ja pyrkii valottamaan niitä. Terapeutisesta taiteellisesta lähtökohdasta on nykyisin kuvataiteessa tullut lähes vastine taiteelliselle. Ilmaisuvapautta, tekijän tuntemuksia, ei saa rajoittaa, koska se veisi pois oletetusta autenttisesta taiteen lähteestä.

Taidon harjoittamiseen perustuva lähestymistapa herättää epäilyjä, koska sen pelätään rajoittavan ilmaisuvapautta ja mielikuvitusta. Syrjäyttääkö intensiivinen kuuntelu ja annetuille rajoittaville ehdoille alttiina oleminen tekijän tunteita ja mielikuvitusta. Niin ehkä tapahtuu, mutta tunteiden paikka on toisenlainen ja ne ilmaantuvat eri kohdasta. Ne eivät vertaudu vain tekijäänsä vaan etsivät vastinetta myös toisesta ja asettuvat tilalliseen suhteeseen - ne vihjaavat moninaisesta läsnäolostaan. Mielikuvitus asettuu nyt aikaan ja ilmenee enemmän pienten variaatioiden runsautena kuin mielikuvitusnäkyinä. Käsitys taiteen tekemiseen sisältyvästä vapauden vaatimuksesta voi olla samankaltainen, koska tämänkertaista taiteen lähdeä, aikaa, tilaa ja kuuntelua, ei rajoiteta.

Piirtäjä pohti alun alkujaan esittävän taiteen luonnetta nykytodellisuudessa, mikä johti pitkäaikaiseen piirtämisen prosessiin ja sen kautta maalaustyön uusiin mahdollisuuksiin. Kantavaksi ajatukseksi työn myötä muotoutui se, että merkitykset ovat jaollisia luonteeltaan, niillä on monta lähdeä ja ne ovat aina syntyneet jo annetussa merkityksessä ja että elämme ketjuissa emmekä kammioissa.